

“Hemlig kustartillerianläggning öppen för allmannheten”

Det var den lilla raden som fångade mitt intresse. Helgen den 17-18 augusti mellan kl 10 till 17, båda dagarna, köade hundratal intresserade för att få en liten glimt av det hemligaste som stod att uppbringa hos försvaret – Ett helt intakt kustartilleribatteri!

Jag var en av dem som hade förmånen att få besöka batteriet dagen före de stora visningsdagarna. Som guide fungerade överste av 1.graden Lars Hansson. Tidigare regementschef på KA 2 och chef för Stockholms kustartilleriförsvaret 1982-1985, författare till boken Sörmlandskustförsvaret under fem sekler – en mer kunnig och kvalificerad guide när det gällde anläggningen får man leta länge efter.

Visningen togs oss ner i berget (med en behaglig, sval källartemperatur) till den stora centraldelen. Här fanns förläggingsutrymmen, kök, verkstäder, duschar, toaletter och tekniska utrymmen. Totalt tjänstgjorde ca 120 personer i anläggningen vid drift. Anläggningens olika delar knöts samman via en lång centraltunnel. Från ena ända till den andra var den underjordiska sträckningen ca 400 meter, till detta kommer ett antal anslutningstunnlar.

Efter en kort genomgång i det stora samlingsrummet och förläggingsutrymmena var det dags för

vandringen bort till ett av kanontornen. Det var den tredje pjäsen som dagen till ära var "avklädd" sin fredsmaskering och riktad ut över havet (detta såg vi förstås inget av inne i tornet).

Öv Lars Hansson gav en fyllig beskrivning av hur själva tornet och eldgivningen fungerade, och det fanns t o m granater på plats. Visserligen vackert grönmålade (övningsgranater) men de gav onekligen lite mer realism till visningen.

Tillbaka i centralutrymmet var det dags för klättringen upp i anläggningens "hjärta" – kommando-platsen. Ett litet utrymme fullständigt packat med utrustning. Höjdpunkten var periskopet där vi kunde följa ett tankfartyg på väg in i Bråviken.

Åter tillbaka vid utgången fick vi också en skymt av de 3 000 portioner ärtsoppa som skulle serveras under de två kommande dagarna. Detta var batteriets hela beredskapslager av ärtsoppa som nu skulle serveras till besökarna. När vi tog stegen ut i solen formligen "slog" värmen emot oss.

Det var en temperaturskillnad på 15-20° mellan ute och inne (eller rättare sagt nere).

Utanför anläggningen, på vägen upp mot det sk inslaget (tunnelns början) höll Hemvärnet och intressegruppens personal på att göra klart för morgondagens "folkstorm" (förhoppningsvis), Hur detta avlöpte kan du läsa på nästa sida.

(nedan) 3 000 portioner ärtsoppa. Batteriet förråd är tömt!

KANON-SUCCE!

Lördagen bjöd på samma vackra väder och ordentlig värme. Redan före kl 9 på morgonen började de första intresserade ställa sig i kö till evenemanget. Av säkerhetsskäl (utrymningsvägar mm) kunde endast 20 personer i taget guidas runt i anläggningen. Intressegruppen hade låtit trycka upp 1 000 biljett – men det visade sig vara rejält i underkant. Redan på lördagskvällen (efter ett antal extrainsatta visningsturer) var alla platserna till söndagens visningar slut. Listan över intresserade till ev

kommande extravisningar, senare under hösten, omfattade flera hundra namn.

Det finns bara ett ord för evenemanget – **KANONSUCCE!!!** Söndagens fortsatta visningar och Öppet Hus "cementerade" succen! Över 2 000 besökare, dvs säga ytterligare 1 000 till passade på under söndagen att bese den tidigare så hemliga anläggningen. Själv strövade jag och min kollega runt Femören och fann en mängd intressanta saker. Mer om detta kan du läsa på annan plats i tidningen.

Jag vill avslutningsvis också passa på att ge en eloge till arrangörerna och intressegruppen, eller de som varit ansvariga för arrangemanget. Ett mycket väl genomfört program, med mycket trevliga inslag från Hemvärnets sida med bl a hundpatrull och sjukvårdsgrupp. Vid den öppna platsen framför anläggningens "huvudingång" serverades Kronans ärtsoppa tillagad på hederligt, och det enda rätta sättet - fältmässigt! Och gott vad det också, det var inte bara jag som "svängde" (hade jag bara vågat skulle det blivit ytterligare en gång). Dagens bästa affäridé går till barnen som sålde läsk efter uppförsbacken från parkeringen. Fem riksdaler för en mugg saft och ett kex. Kanske början till den blivande serveringen "Markan", i den kommande turistattraktionen Batteri Femören! Helt klart är att visningen gav mersmak. Jag hopas alla de som inte fick plats får en senare chans till att beskåda bergets hemligheter.

(Ovan) Överste 1. graden Lars Hansson (i uniform på bilden) var en av de många kvalificerade guiderna under visningshelgen. Batteriet stod på 1980-talet under hans befäl.

**BESÖK FORTETS HEMSIDA:
www.oxelosund.net/femoren
GLÖM INTE SKRIVA EN RAD I
GÄSTBOKEN, OCH GE DITT
STÖD TILL BEVARANDET!**

(t v) För att vilseleda fientlig flygspaning fanns ett antal skenmål vid varje batteri. Dessa placerades ut i kustområdet och maskerades. Här ses ett uppmonterat skenmål vid sin fredstida upplagringsplats. Skylten berättade för förvånade betraktare om denna "hemlighet".

Men det finns mer militärhistoria på Femören

Den lilla halvön, eller ön som det egentligen är genom Femörekanalen, som grävdes på 1920-talet, innehåller ett flertal militära lämningar från andra världskrigets beredskap. Bland värnen finns något så ovanligt som ett kombinerat Ksp/Pv värn av grundmodellen Ksp I. Värnet hade, utöver sin kulspruta, även plats för ett 20 mm pv-vapen, förmodligen av typ m/39.

En speciell släde (se bild ovan) konstruerades för att pv-kanon skulle kunna användas på det vanliga vapenbordet (dock av något förlängd modell). Det ovanliga är att i anslutning till värnet (max 3-5 meter) finns en alternativ, cirkelrund, eldställning med 360° skjutmöjlighet. Denna alternativa eldställning är också byggd i betong, enligt typritningar, och har ett centrurnör för fastsättning av vapnet, och en rälsförstärkning där vapenslädens framdel löper. Ställning har utförande som en brunn, med ca 1½ meter djup, och

ca. 2 meters diameter. Eldställningen förbinds med det täckta värnet genom kallmurad löpgrav. På Femören finns två ställningar av denna modell i mycket gott skick. På Gränsö, utanför Västervik, finns ett fåtal liknande ställningar. Tyvärr plomberades dessa under 2001, vilket gör de nu nyupptäckta ställningarna på Femören ännu mer intressanta och bevarandvärda.

Men detta är långt ifrån allt den militärt intresserade vandraren kan finna på Femören. Längst ut ligger den gamla Lotsstationen, ända ute vid Femörehuvud. Bara den är värd ett eget besök. På den lilla bergknallen, strax bakom lotshuset, finns en mätstation från andra världskriget. Mätstationen har maskerats med hjälp av "vingar" av betong i olika storlekar och form. Dessa vingar skapar ett skuggspel som gör värnet väldigt svårt att urskilja. Det gamla mät- och observationsvärnet har "plomberats" med tegelstenar i sina observationsluckor, och ger idag ett ganska slitet och övergivet intryck. Med mycket små medel borde värnet kunna rustas upp och ge Femören ytterligare en attraktion. Omedelbart söder om lotsstationen finns också ett av de "dubbelvärn" som beskrivits tidigare, också detta värn är i ett förhållande gott skick.

Bästa utsikten över detta värn får man från den lilla träverandan vid lotshuset. Gångvägen tillbaka följer man lämpligen till Batteri OD och 1. pjäs, eller njut av utsikten från eldledningscentralens radarplats, högst upp på Femörens hjässa. För en besökande skåning från den sydsåkanska slätten var det en mäktig utsikt ut över skärgården och vattnet utanför.

Väl nere på parkeringsplatsen sattes kursen mot Ljungholmen och parkeringen vid småbåtshamnen. På den norra sidan finner man, bara efter en kort promenad, det plomberade "skalet" av den gamla minstationen. Betongvärnet som inrymde minstationen ligger inklämt mellan gångstigen och vattenbrynet. Vidare längs promenadvägen när man de yttre delarna av Ljungholmen här finns resterna av det spärrbatteri som skyddade minering vid Oxelösunds inlopp. Tre stora pjäsvärn och en liten barack påminner oss om de bistra åren under beredskapstiden. Av utseendet att döma har åtminstone två av värnen använts för 7,5 cm kanon m/05-10.

Strax bakom, och ovanför (!), ligger det tredje värnet (se bild ovan). Ett värn som inte liknar de övriga två, utan snarare påminner om ett värn för 57 mm kanon. Och ytterligare bakom detta tredje värn ligger den gamla rödmålade baracken. En barack som förmodligen använt som sambandsstuga med tanke på att på signalkabel och telefonledningar fanns indragna i huset. Dessutom fanns spår av kabelrännor från baracken och ner till värnet framför. Denna "ansamling", jag kan inte komma på något annat bra namn på en så tätt grupperad kustartillerianläggning, avståndet mellan de tre värnen är mindre än 10 meter, ligger vackert bland några gamla sommarstugor, som

förmodligen också använts av försvaret. Vi vandra tillbaka till den välfyllda parkeringsplatsen, det är en varm dag och det är fullt av badande som njuter av det svalkande vattnet.

Färden går nu vidare in bland Oxelösunds järnverks många fabriksanläggningar. Ledningar och rör korsar naturen uppe på den nordöstra sidan av staden. Här uppe, nästan mitt inne bland järnverkets anläggningar finns en helt intakt batteriplats för det rörliga kustartilleriet. Platsen ingår som en av de 7 platser som byggdes enligt 1942 års Försvarsbeslut om rörligt kustartilleri (totalt byggdes 13 batterier). Platsen benämns något anonymt som norr Bråviken, och är en kombinerad batteriplats (bpl) för både 15 cm och 21 cm pjäser. Enligt rapporten skall platsen innehålla:

- Batteriplats och växelplats
- Splittersäker ammunitionsdurk vid varje pjäsplats (pjpl)
- Sammanställningsplats (Spl) med fullträffsäkert skydd
- Eldledningsförbindelser mellan Spl och Pjpl
- Splitterskydd (cementrör)
- (i vissa fall byggdes också en observationsplats (opl))

Detta var alltså så nära en fast batterianläggning man kunde komma. Anläggningen var helt förberedd, endast pjäserna (tre stycken) skulle tillföras vid behov. Anläggningen har en hög placering ovanför stan och utsikten är imponerande. Själva anläggningen är i ett mycket gott skick med både ammunitionsdurkar och splats intakt.

Enligt uppgift skall batteriplatsen raseras och området återställas. Detta är alltså ett industriområde, där naturen redan genomkorsas av allsköns ledningar och transport-system. Varför spendera 100.000-tals kronor på att återställa en natur, eller område, som redan är bortom allt återställande.

- För inte tänker man väl samtidigt lägga ner järnverket, och återställa området fullständigt?

Men det är inte slut än med ovanliga och annorlunda militära installationer. Oxelösund har begåvats, med en mycket säregen kyrka. På sitt eget speciella sätt är den mycket vacker, där den ligger högt upp på

Det "ovanför" liggande pjäsvärnet. Kan det månne varit ett 57 mm batteri från början. Frågetecknen, och avsaknaden av dokumentation i området gör behovet av en grundlig inventering och dokumentation nödvändig inom hela Femöreområdet.

en bergknalle. Det ovanliga är i berget under kyrkan finner man den gamla militära ledningscentralen. Idag är anläggningen nedstängd, eller rättare sagt avvecklad, och bergtunnlarna står tomma och fuktiga. Men med sin placering under kyrkan har denna ledningscentral förmodligen haft en av de mest udda placeringarna bland landets militära stabsanläggningar.

Som framgår av reportaget blev det ett innehållsrikt besök i Oxelösund. Jag är förvånad över de ovanliga anläggningarna som vi beskådade. Speciellt givande var förstas besöket på Batteri OD, eller Femörefortet som den aktiva intressegruppen har döpt om anläggningen till.

EFTERLYSNINGEN!

Högst upp på berget, i anslutning till den rörliga batteriställningen finner man detta torn. Är det någon i läsekretsen som kan komma på vad det har varit. Är det ett gammalt lv-torn i grunden?

Har tornet moderniserats? Är det en modern mätstation? Det finns många bra gissningar. Skriv, eller maila ditt förslag. Vi återkommer med svaret, eller svaren i ett senare nummer av F & B

HJÄLP TILL ATT BEVARA FEMÖRESFORTET!

Fakta Femörefortet (Batteri OD)

Byggår: 1962-64 Ingick i krigsorganisationen under åren 1964 - 1998. Ingick som nummer 3 i den första serien av totalt 30 batterier runt Sveriges kuster, uppdelade i tre delserier.

Sista skottet från batteriet sköts vid den sista repetitionsövningen 1990.

Tekniska fakta om Batteri OD (Oxelösund)

Fortet innehåller 3 st 7,5 cm pjäser, modell/57, konstruerade och tillverkade av Bofors. Batteriet är ett sk. lätt kustartilleri batteri (tungt batteri är 10 cm eller grövre), räckvidd 13 000 meter. Kupolerna klarar detonationer ifrån mindre kärnladdningar.

Pjäserna styrs ifrån den interna stridsledningscentralen, som innehåller målsökningsradar, visuella periskop och kommunikations utrustning.

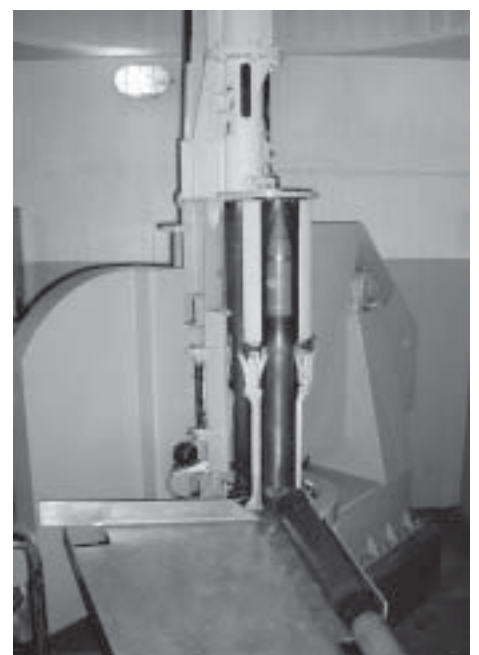
En lasermätstation för att mäta avstånd till mål finns också. Denna användes som komplement till radarn (eller vid utslagen radar) och fungerar alltså som en reservkommandoplatz.

Fortet bemannades av ca 100 personer i icke-fred, som bodde i fortets förläggning, och var självförsörjande med kök, egen vattentillverkning och vid behov egen kraftförsörjning. Filter för luftintagen gör att anläggningen klarar både mindre kärnvapendetonationer och kemiska angrepp. Komplet mekanisk verkstad finns också för reparationer och underhåll.

Femörefortet tillverkades i den första serien av Sveriges 7,5 cm batterier, där alla delar av fortet förbands med gångar. Detta ändrades senare till separata enheter för ökad säkerhet mot bl a kärndetonationer (det batteri som låg vid Kungshamn, Tunabergshalvön var ett sådant, förstört sedan 1999).

En av batteri OD,s pjäser. Här i maskerat skick som vandraren normalt ser den.

(Bild: Jörgen Sjöblom)

Ammunitionshissen till en av pjäserna. Den vbidrog till pjäsernas höga eldhastigheten om nästan 25 skott/minut.